

ZOFIA BARNAS

POSTAWY WOBEC RELIGII A POSTAWY WOBEC PRACY MŁODYCH PRACOWNIKÓW

WSTĘP

W literaturze socjo-religijnej jednym z często dyskutowanych zagadnień jest problem wzajemnego oddziaływania religii na życie gospodarcze. Szczególnie znana jest praca Maksa Webera o wpływie etyki protestanckiej na wytworzenie się ducha kapitalizmu¹. Współcześni socjologowie koncentrują się raczej na badaniu wpływu postaw religijnych na stosunek do pracy². D. Moberg mówi m. in. o kilku sposobach wywierania wpływu religijności na aktywność gospodarczą. Jego zdaniem ludzie wierzący przyczyniają się do: a) kształtowania uczciwości w zachowaniach gospodarczych, b) stymulowania konsumpcji, c) popierania pewnego typu aktywności gospodarczej lub nawet systemów gospodarczych³. Spostrzeżenia Moberga nasunęły temat niniejszego opracowania: Postawy wobec religii a postawy wobec pracy młodych pracowników. Jak można się było zorientować w literaturze polskiej z zakresu socjologii, temat ten nie był bezpośrednim przedmiotem badań terenowych. Pewne sugestie można było spotkać w artykule W. Piwońskiego⁴. Inne prace z tej dziedziny ubocznie poruszały interesującą tutaj problematykę. Koncentrowały się raczej bądź na postawach re-

¹ *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*. Tübingen 1934 s. 205.

² R. Johnstone. *Religion and Society in Interaction. The Sociology of Religion*. Englewood Cliffs 1975 s. X+345.

³ D. Moberg. *The Church as a Social Institution*. Englewood Cliffs 1962 s. VI+569.

⁴ *Typ i charakter religijności katolików polskich a postawy wobec pracy*. „Życie i Myśl” 1975 nr 12 s. 7-20.

ligijnych⁵, bądź na postawach wobec pracy⁶ oddzielnie potraktowanych. Jak więc widać, temat podjęty w niniejszym opracowaniu jest nowy.

Problem więc można by sformułować następująco: Czy istnieje zależność między postawami wobec religii a postawami wobec pracy młodych pracowników? Jak się wydaje, na postawy wobec pracy ma wpływ charakter religijności badanych. W związku z tym poniżej będą uwzględnione z jednej strony kategorie postaw wobec religii (wierzących, obojętnych religijnie, niewierzących), z drugiej zaś charakter religijności (wierzących tradycyjnie, selektywnie i świadomie). W tym drugim przypadku jako punkt wyjścia przyjęto wąskie pojęcie religijności wprowadzone do socjologii religii przez G. Le Bras. Proponuje on badanie życia religijnego w trzech „wymiarach”: wiary, praktyk i moralności⁷. Użyte w zakresie tych parametrów wskaźniki będą stanowiły podstawę do sporządzenia typologii badanych, a w konsekwencji do ustalenia wpływu religijności na ich postawy wobec pracy. Przez postawę wobec pracy rozumie się po prostu stosunek badanych do pracy. Tak pojęcie

⁵ F. Adamski. *Postawy i praktyki religijne młodzieży*. „Znak” 1976 s. 396; M. Kościuszkowicz. *Bibliografia badań socjologicznych nad postawami religijno-moralnymi*. „Studia Socjologiczne” 1964 nr 4 s. 195-215; A. Pawełczyńska. *Postawy ludności wiejskiej wobec religii*. „Roczniki Socjologii Wsi”. Studia i materiały. 8:1968 s. 71; B. Morawski. *Religijność dojeżdżających do pracy w Częstochowskim Okręgu Przemysłowym*. Warszawa 1966 (maszynopis) s. 139; A. Korzon. *Postawy światopoglądowe młodzieży*. „Chowanna” 1960 nr 9-10 s. 228-253; A. Klincewicz. *Postawy światopoglądowe młodzieży akademickiej na przykładzie trójmiasta*. *Studium Socjologiczne*. Lublin 1975 (Archiwum KUL).

⁶ G. Pomian, M. Strzeszewski. *Postawy wobec pracy i zakładu pracy*. Warszawa 1969 s. 6; A. Siciński. *Postawy wobec pracy i własności oraz ich społeczne uwarunkowania*. „Studia Socjologiczne” 1972 nr 2 s. 161; J. Tułski. *Postawy młodych robotników wobec pracy zawodowej*. Warszawa 1969 s. 87. Najbardziej interesujące z tego zagadnienia opracowania są: D. Dobrowolska. *Praca zawodowa jako wartość dla przedstawicieli różnych klas społecznych i kategorii zawodowych*. „Studia Socjologiczne” 1972 nr 3 s. 165-196 oraz *Studia nad znaczeniem pracy dla człowieka*. Wrocław 1974. Na uwagę zasługują prace oparte na badaniach empirycznych: Z. Sufinn, W. Wesołowski. *Miejsce pracy w hierarchii wartości*. „Kultura i Społeczeństwo” 7:1963 nr 4; K. Bujak. *Postawy młodzieży szkolnej wobec pracy jako wartości społecznej*. „Studia Socjologiczne” 1977 nr 2 s. 107.

⁷ „Przez życie religijne rozumiemy zaangażowanie umysłu, przyporządkowanie postępowania i hołd publiczny wobec boskiego Bytu. Dla katolika jest to: wiara w dogmaty, wypełnianie cnót, praktyka sakramentalna i kultowa. Wiara, obyczaje, praktyki są więc istotne: bez tej trylogii nie ma prawdziwego katolicyzmu. Ani czysta ortodoksja, ani doskonała ucciwość, ani przede wszystkim dokładna gorliwość nie mogłyby wystarczyć” (G. Le Bras. *Études de sociologie religieuse*. T. 2: *De la morphologie à la typologie*. Paris 1956 s. 612).

to definiowane jest w polskiej literaturze socjologicznej⁸. Pomijając szczegółową analizę wyznaczników postaw wobec pracy, warto jednak zwrócić uwagę na dwa jej aspekty, mianowicie na pracę jako wartość autoteliczną oraz jako wartość instrumentalną. Traktowanie pracy przez pracowników jako wartości autotelicznej sprawia, że praca dla nich nabiera subiektywnego znaczenia, staje się źródłem dążeń życiowych, satysfakcji i potwierdzeniem własnej osobowości; co więcej, jest także służbą w społeczeństwie i dla społeczeństwa. Natomiast traktowanie pracy jako wartości instrumentalnej, czyli jako środka do celu, prowadzi do szukania w niej, przede wszystkim materialnych korzyści⁹. Uchwycenie obydwu tych aspektów na podstawie uzyskanych materiałów empirycznych pozwoli na sporządzenie typologii. Jak się wydaje, istnieje możliwość wyróżnienia przynajmniej trzech typów postaw — autotelicznej, instrumentalnej i ambiwalentnej oraz dokonania korelacji między tymi postawami a typami postaw badanych wobec religii.

Badania empiryczne na omawiany tutaj temat przeprowadzono w okresie od lutego do maja 1976 r. Objęto nimi młodzież pracującą w Fabryce Łożysk Toczyńskich w Kraśniku Fabrycznym, w wieku 16-30 lat. Wyróżniono wśród niej dwie grupy: młodzież mieszkającą w hotelach robotniczych zwaną „grupą hotelową” i młodzież z pobliskich okolic skupiającą się przy parafiach zwaną „grupą parafialną”. Obydwie grupy zostały przebadane za pomocą ankiety. Listę osób objętych badaniem ustalono drogą doboru losowego, typując co czwartą osobę z listy. Z częścią wytypowanych osób nie udało się skontaktować (choroba, urlop). Kilka odmówiło wypełnienia ankiety. Po odrzuceniu czterech ankiet nieprawidłowo wypełnionych do opracowania zaklasyfikowało się 364 ankiety, w tym z „grupy hotelowej” 182 (mężczyzn 89, kobiet 93) i z „grupy parafialnej” 182 (mężczyzn 80, kobiet 102).

Zebrane materiały, jak się wydaje, pozwolą na zweryfikowanie następujących hipotez:

1. Religijność młodzieży z „grupy parafialnej” jest bardziej intensywna aniżeli religijność młodzieży z „grupy hotelowej”, co tłumaczy się charakterem obydwu tych środowisk.

2. Młodzież przynależna do „grupy parafialnej” reprezentuje bardziej intensywne postawy wobec pracy aniżeli młodzież z „grupy hotelowej”, co tłumaczy się wpływem religii na pracę.

⁸ W literaturze socjologicznej rzadko używa się terminu „postawa wobec pracy” czy też „postawa wobec pracy zawodowej”. Najczęściej określa się „stosunek do pracy” czy też „stosunek do zawodu”, wskazując jednocześnie na wieloznaczność używanych pojęć (J. Tułski. *Postawy młodych robotników wobec pracy zawodowej*. Warszawa 1962 s. 72).

⁹ Dobrowolska. *Studia nad znaczeniem* s. 33.

3. Typy postaw wobec religii i charakter religijności ma związek z nasileniem postaw wobec pracy. Oznacza to, im bardziej świadoma i pogłębiona religijność, tym bardziej intensywne postawy wobec pracy.

Po tych uwagach przejdziemy obecnie do omówienia religijności i postaw wobec pracy badanej młodzieży oraz do zanalizowania zależności między ustalonymi w toku analiz typami.

1. RELIGIJNOŚĆ MŁODYCH PRACOWNIKÓW

Jak wspomniano, religijność badanych będzie analizowana w trzech płaszczyznach: wiary, praktyk i moralności religijnej. We wszystkich tych przypadkach zwrócimy uwagę na zróżnicowanie szczegółowych wskaźników ze względu na przynależność środowiskową młodzieży.

Tab. 1. Stosunek młodzieży pracującej do wiary

Stosunek do wiary	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
głęboko wierzący	18	9,9	56	30,8	74	20,3
wierzący	103	56,6	108	59,3	211	58,0
obojętni religijnie, ale przywiązani do tradycji w ogóle nie interesujący się religią	29	15,9	18	9,9	47	12,9
niewierzący	1	0,6	—	—	1	0,3
walczący z religią	28	15,4	—	—	28	7,7
	3	1,6	—	—	3	0,8
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

Zróżnicowanie badanej populacji ze względu na stosunek do wiary stanowi punkt wyjścia w analizie religijności każdej grupy religijnej¹⁰. Wskaźnik ten w obydwu grupach młodzieży pracującej przedstawia tab. 1. Znakomita większość tej młodzieży (78,3%) to osoby głęboko wierzące (20,3%) i wierzące (58%); pozostałą część obejmują osoby religijnie obojętne (13,2) i niewierzące (8,6%). Charakterystyczne jest przy tym, że grupa młodzieży parafialnej jest znacznie bardziej religijna (90,1%) niż grupa młodzieży hotelowej (66,5%). Różnicą na korzyść grupy parafialnej wynosi 23,6%. Wskaźnik ten dotyczy głównie młodzieży głębo-

¹⁰ W. Piwowski. *Religijność wiejska w warunkach urbanizacji*. Warszawa 1971 s. 92.

ko wierzącej w „grupie parafialnej”. Młodzież z „grupy hotelowej” w dużym stopniu jest religijnie obojętna (16,5%) i niewierząca (17%).

Tab. 2. Motywy wiary młodzieży pracującej

Motywy wiary w Boga	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
Tradycja i wychowanie	36	23,8	57	31,3	87	26,1
wpływ nauczania Kościoła	11	7,3	8	4,4	19	5,7
korzyści płynące z wiary	42	27,8	39	21,4	81	24,3
szczególne zdarzenia losu	11	7,3	5	2,7	16	4,8
własne przekonania	41	27,1	60	33,0	101	30,3
brak odpowiedzi	64	42,4	46	25,3	110	33,0

U w a g a: procenty nie sumują się do 100 z uwagi na większą liczbę odpowiedzi niż respondentów, a ponadto uwzględniono tylko osoby wierzące.

Z tab. 2 wynika, że tylko niewielka liczba młodzieży odwołuje się do własnych przekonań przy uzasadnieniu swych postaw wobec wiary. Motyw ten wymienia tylko 30,3% respondentów z pewną przewagą na korzyść młodzieży z „grupy parafialnej”. Większość badanych bądź odwołuje się wprost do motywów zewnętrznych, jak tradycja, wychowanie i korzyści płynące z wiary, bądź wstrzymuje się od odpowiedzi, co świadczy, że respondenci nie potrafią uzasadnić swojej postawy wobec wiary. Dotyczy to osób zarówno z „grupy parafialnej”, jak też „hotelowej”. Można stąd wnioskować, że jakkolwiek wskaźnik młodzieży związanej z religią, zwłaszcza w „grupie parafialnej” jest wysoki, to jednak w przeważającym stopniu religijność tej młodzieży jest tradycyjna. Wiara stanowi dla niej bardziej dziedzictwo kulturowe aniżeli osobistą wartość życiową. Tradycjonalizm występuje szczególnie w „grupie hotelowej” młodzieży i świadczy o zaniedbaniu jej pod względem religijnym.

Tab. 3. Stosunek młodzieży pracującej do prawd wiary

Akceptacja prawd wiary	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
wszystkie prawdy	75	41,2	125	68,7	200	55,0
niektóre prawdy	53	29,1	41	22,5	94	25,8
nie ma zdania	54	29,7	16	8,8	70	19,2
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

Z tab. 3 wynika, że tylko 55% badanej młodzieży akceptuje wszystkie prawdy wiary. W tym przypadku pytanie dotyczące akceptacji dogmatów wiary było sformułowane ogólnie, stąd też odpowiedzi nie obejmują aprobaty dla każdej prawdy z osobna rozpatrywanej. Uwzględnienie w ankiecie konkretnych dogmatów prawdopodobnie ukazałoby jeszcze niższy wskaźnik akceptacji wśród badanej młodzieży. Znaczny odsetek respondentów (25,8%) zdecydowanie odrzuca niektóre prawdy wiary, jak istnienie Boga, nieśmiertelność duszy, boskie pochodzenie Kościoła itp. Niewiele mniej respondentów (19,2%) zajmuje postawę niezdecydowaną co do religijnych prawd wiary. Gdy chodzi o badane grupy zauważa się, że „grupa parafialna” (68,7%) w większym stopniu niż „grupa hotelowa” (41,2%) akceptuje wszystkie prawdy wiary. Odwrotna sytuacja zachodzi w tych grupach odnośnie do wskaźnika osób negujących lub kwestionujących dogmaty wiary.

Ogólnie można by stwierdzić, że chociaż odsetki wierzących są dość wysokie, zwłaszcza w grupie młodzieży parafialnej, to jednak istnieją znaczne rozbieżności, gdy chodzi o akceptację prawd wiary. Zasięg młodzieży ortodoksyjnej, tj. akceptującej wszystkie prawdy wiary, w stosunku do młodzieży wierzącej, nie jest wysoki. Rozbieżność między odsetkiem młodzieży wierzącej a akceptującej wszystkie prawdy wiary jest szczególnie uderzająca w grupie młodzieży parafialnej i wynosi 21,4%. Świadczy to o upowszechniającym zjawisku kształtowania się selektywnych postaw wobec wiary.

Przejdźmy z kolei do omówienia uczestnictwa badanej młodzieży w praktykach religijnych. Ogólnie stosunek młodzieży do praktyk religijnych ukazuje tab. 4.

Tab. 4. Stosunek młodzieży pracującej do praktyk religijnych

Stosunek do praktyk	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
praktykuje systematycznie	41	22,5	106	58,2	147	40,4
praktykuje niesystematycznie	69	37,9	58	31,9	127	34,9
przestrzega tylko niektóre praktyki	47	25,8	17	9,3	64	17,6
wcale nie praktykuje	22	12,1	1	0,6	23	6,3
brak odpowiedzi	3	1,7	—	—	3	0,8
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

Większość młodzieży bierze udział bądź systematycznie, bądź niesystematycznie w praktykach religijnych. Dla obydwu badanych grup

wskaźnik wynosi 75,3%. Pozostała część młodzieży przestrzega tylko niektórych praktyk (17,6%) lub wcale nie praktykuje (6,3%). Tab. 4 wskazuje na duże różnice w tym zakresie pomiędzy badanymi grupami młodzieży. „Grupa parafialna” praktykuje systematycznie lub niesystematycznie w 90,1%, zaś „grupa hotelowa” tylko w 60,4%. Znaczny odsetek młodzieży przynależnej do drugiej grupy praktykuje rzadko lub wcale.

Powyższe informacje zostały zweryfikowane na przykładzie udziału w dwu praktykach — mszy i komunii św.

Tab. 5. Częstotliwość udziału młodzieży pracującej we mszy św.

Częstotliwość udziału we mszy św.	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
w każdą niedzielę, czasem w dzień powszedni	6	3,3	33	18,1	39	10,7
w każdą niedzielę	63	34,6	122	63,0	185	50,8
1-2 razy w miesiącu	36	19,8	19	10,5	55	15,1
tylko w wielkie święta	29	15,9	8	4,4	37	10,2
ani razu od roku	48	26,4	—	—	48	13,2
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

Jak widać z tab. 5 badanej młodzieży 76,6% uczestniczy w niedzielnej mszy św. przynajmniej raz w miesiącu. Pozostała część bądź uczęszcza do kościoła tylko w wielkie święta (10,2%), bądź wcale nie praktykuje (13,2). Uzyskane tutaj wskaźniki pokrywają się z omówionymi powyżej kategoriami praktykujących i niepraktykujących. Podobnie jak poprzednio duże rozbieżności w stosunku młodzieży do praktyki mszy św. ujawniają się ze względu na badane grupy — „hotelową” i „parafialną”. W „grupie parafialnej” uczęszcza przynajmniej raz w miesiącu 91,6%, zaś w „grupie hotelowej” wskaźnik ten wynosi 57,7%. Duża część młodzieży z tej ostatniej grupy bądź rzadko uczęszcza na mszę św. (15,9%), bądź wcale niebierze w niej udziału (26,4%).

Tab. 6 pozwala na wyróżnienie kilku grup młodzieży, ze względu na częstotliwość przystępowania do komunii św. Jak się okazuje, znaczny odsetek młodzieży komunikuje często (59,6%). Do tego dochodzi grupa młodzieży komunikującej tylko na Wielkanoc (18,4%). W sumie obydwie te grupy wynoszące 78% spełniają nakaz Kościoła w zakresie komunii wielkanocnej. Pozostała część młodzieży nakazu tego nie spełnia, komunikując bądź rzadziej (13,5%), bądź wcale (18,5%). Dostrzega się przy tym duże różnice pomiędzy grupą młodzieży parafialnej i hotelowej.

Tab. 6. Częstotliwość udziału młodzieży pracującej w komunii św.

Częstotliwość udziału w komunii św.	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
raz w miesiącu	6	3,3	23	12,6	29	8,0
kilka razy w roku	66	36,3	122	67,0	188	51,6
raz w roku	42	23,1	25	13,8	67	18,4
co kilka lat	37	20,3	12	6,6	49	13,5
wcale od dzieciństwa lub młodości	31	17,0	—	—	31	8,5
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

Młodzież z „grupy parafialnej” przystępuje przynajmniej raz do roku do komunii św. w 95,4%, zaś młodzież z „grupy hotelowej” tylko w 62,7%. Około 1/3 młodzieży z tej grupy nie jest posłuszna Kościołowi, gdy chodzi o nakaz komunii wielkanocnej.

Jak widać z omówionych powyżej wskaźników, badana młodzież w dużym stopniu bierze udział w praktykach religijnych. Wskaźniki praktyk w niektórych przypadkach są wyższe od wskaźników niewierzących, z czego wynika, że biorą w nich udział osoby religijnie obojętne, a może nawet osoby niewierzące. Na podkreślenie zasługuje jednak fakt dostrzeżonej różnicy między młodzieżą z „grupy parafialnej” i „hotelowej”. Druga z tych grup wyobcowwała się spod środowiska lokalnego i presji rodziny, stąd też udział jej w praktykach religijnych jest niski.

Pozostaje jeszcze do omówienia stosunek badanej młodzieży do niektórych norm moralnych. Spośród szerokiego wachlarza tych norm wybrano tylko te, które dotyczą etyki życia małżeńskiego.

Jak wynika z tab. 7, wśród badanych grup młodzieży występują niskie wskaźniki akceptacji bez zastrzeżeń norm moralności religijnej. Szeregując je od najwyższego do najniższego stopnia akceptacji, otrzymujemy następującą kolejność: zakaz zdrady małżeńskiej — 56%, zakaz przerywania ciąży — 45,9%, zakaz pożycia małżeńskiego po ślubie cywilnym przed kościelnym — 43,1%, zakaz rozwodów — 41,2%, zakaz stosowania środków antykoncepcyjnych w pożyciu małżeńskim — 36,5%. Wskaźniki akceptacji norm moralnych są niższe jeszcze od wskaźników aprobaty prawd wiary. Nasuwa to uwagę, że istnieje słabe powiązanie między wiarą a moralnością badanych grup młodzieży. Szczególnie niskie wskaźniki wystąpiły wśród młodzieży przynależnej do „grupy hotelowej”. Charakterystyczne jest jednak, że hierarchizacja wskaźników dotyczących akceptacji badanych norm moralnych przedstawia się inaczej

w obydwu grupach, np. młodzież z „grupy parafialnej” bardziej akceptuje zakaz pożycia małżeńskiego niż zakaz przerywania ciąży. Z kolei młodzież z „grupy hotelowej” bardziej akceptuje zakaz stosowania środków antykoncepcyjnych w pożyciu małżeńskim aniżeli zakaz współżycia małżeńskiego. W tym przypadku różnica między wskaźnikami jest niewielka i wynosi 2,2%.

Tab. 7. Stosunek młodych pracowników do norm etyki małżeńskiej

Akceptacja bez zastrzeżeń norm dotyczących zakazu	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
pożycia przed ślubem kościelnym, a po ślubie cywilnym	51	28,0	106	58,2	157	43,1
zdrady małżeńskiej	93	51,5	111	61,0	204	56,0
rozwodów	54	29,7	98	52,8	150	41,2
stosowania środków antykoncepcyjnych	55	30,2	78	42,9	133	36,5
przerywania ciąży	70	38,5	97	53,3	167	45,9

Jest zrozumiałe, że młodzież związana z parafią reprezentuje wyższy poziom religijności aniżeli młodzież zamieszkała w hotelach robotniczych. Pierwsza z tych grup znajduje się pod bezpośrednim wpływem środowiska rodzinnego i parafialnego; druga znajduje się w środowisku specyficznym, jakim jest środowisko hotelowe, które wywiera negatywny wpływ na jej religijność. Odmiennosc oddziaływania środowisk dostatecznie wyjaśnia różnicowanie poziomu religijności obydwu grup. Trzeba jednak podkreślić, że wpływ wspomnianych środowisk zaznacza się głównie w sferze praktyk religijnych. Gdy chodzi o wierzenia i moralność obydwie grupy młodzieży znajdują się pod wpływem oddziaływania czynników ponadlokalnych.

Ustalone powyżej wskaźniki religijności w jej trzech podstawowych wymiarach — wiary, praktyk i moralności pozwalają na stwierdzenie, że domenę życia religijnego młodzieży stanowią praktyki religijne. Te bowiem spełnia ona w najwyższym stopniu. Tłumaczy się to prawdopodobnie tradycją i wpływem środowiska lokalnego. W mniejszym stopniu młodzież ta akceptuje dogmaty wiary, a jeszcze w mniejszym zasady moralne. Prawdopodobnie znajduje to wyjaśnienie we wpływie kultury pluralistycznej na mentalność młodzieży.

2. POSTAWY MŁODYCH PRACOWNIKÓW WOBEC PRACY

Postawy wobec pracy można rozpatrywać z różnych punktów widzenia. Od strony samej pracy i jej aspektów¹¹ lub od strony zaangażowania w pracę i poczucia zadowolenia z wykonywanych czynności¹². Jednym z najnowszych ujęć jest analiza pracy jako wartości. Podejście to o tyle wydaje się interesujące, ponieważ ujmuje jednostkę ludzką w całokształcie procesów psychicznych, społecznych i kulturowych¹³.

W badaniach młodzieży pracującej zwrócono uwagę na następujące zagadnienia: jakie miejsce zajmuje praca w hierarchii wartości preferowanych przez młodzież, czy praca w świadomości badanych funkcjonuje jako wartość, czy jako norma, jaki jest stosunek badanych do wykonywanego zajęcia. Analiza powyższych problemów będzie pomocą w dokonaniu typologii postaw wobec pracy.

Pierwszy z wymienionych problemów zanalizowano na przykładzie systemu wartości życia codziennego (tab. 8).

Tab. 8. Wartości życia codziennego w świadomości młodych pracowników

Możliwość wyboru wartości	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
Praca zawodowa	69	37,9	63	34,6	132	36,1
praca społeczna	5	2,8	4	2,2	9	2,5
możliwość kształcenia się	11	6,0	12	6,6	23	6,3
szczęście w życiu rodzinnym	73	40,1	95	52,2	168	46,2
odpoczynek i rozrywka	24	13,2	8	4,4	32	8,8
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

Spośród wskazanych młodzieży kilku alternatyw wyboru wartości życia codziennego pierwsze miejsce zajęło szczęście w życiu rodzinnym (46,2%), po nim uplasowała się praca zawodowa (36,1%); znaczenie dalsze miejsca zajęły takie wartości, jak odpoczynek i rozrywka (8%), możliwość kształcenia się (6,3%) oraz praca społeczna (2,3%). Uderzające jest, że ta ostatnia wartość znalazła tak niską lokatę w wyborach wartości

¹¹ Dobrowolska, jw. s. 8.

¹² J. Reykowski. *Zadowolenie i niezadowolenie a wyniki pracy*. W: *Problematyka i metody badań nad zadowoleniem z pracy. Materiały z konferencji 24-26 marca 1972*. Wrocław 1973 s. 34.

¹³ Dobrowolska, jw. s. 76.

życiowych przez młodzież. Dodajmy, że nie dostrzega się większych różnic między grupą młodzieży hotelowej i parafialnej, gdy chodzi o wybór wartości życia codziennego. Jedynie szczęście rodzinne częściej wybiera grupa młodzieży parafialnej, zaś odpoczynek i rozrywkę — młodzież z „grupy hotelowej”. Brak większych różnic w wyborach wartości życiowych świadczy, że obydwie grupy znajdują się pod podobnym wpływem społeczeństwa pluralistycznego. Jak się wydaje, bardziej ten czynnik niż postawy światopoglądowe oddziałuje na wybór tych wartości.

Z kolei zwrócono uwagę na znaczenie pracy w systemie wartości ogólnych, przy czym wybór tych wartości wyraźnie wiąże się z orientacją na indywidualne i społeczne aspekty pracy¹⁴.

Aspekt indywidualny znalazł wyraz w dwu kategoriach odpowiedzi: satysfakcji z pracy i kariery materialnej. Podobnie aspekt społeczny objął użyteczność społeczną i kontakty społeczne. Przez użyteczność rozumie się przydatność i pożytek z pracy dla innych ludzi, zaś przez kontakty społeczne rozumie się poszukiwanie możliwości rozwijania prawidłowych stosunków międzyludzkich przez pracę.

Tab. 9. Wartości ogólne związane z pracą w świadomości młodych pracowników

Hierarchia wartości	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
satysfakcja z pracy	67	36,8	90	49,5	157	43,1
kariera materialna	90	45,5	51	28,0	141	38,7
użyteczność społeczna	19	10,4	30	16,5	49	13,5
kontakty społeczne	6	3,3	11	6,0	17	4,7
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

Tab. 9 informuje, że badana młodzież pracująca bardziej zorientowana jest na indywidualne niż na społeczne aspekty pracy. Jak się okazuje, na pierwszym miejscu podkreśla ona satysfakcję z pracy (43,1%), na drugim karierę materialną (38,7%), na trzecim użyteczność społeczną (13,5%), wreszcie na czwartym kontakty społeczne (4,7%). Praca jest o wiele częściej dla badanej młodzieży środkiem do zdobycia satysfakcji i kariery materialnej niż służbą społeczną i szansą do nawiązania kontaktów społecznych. Spośród ogólnych wartości społecznych związanych z pracą ważniejsze są dla młodzieży wartości indywidualne niż społeczne. Gdy chodzi o „grupę hotelową” i „parafialną” młodzieży, różnice do-

¹⁴ D. Dobrowolska. *Wartość pracy dla jednostki*. W: *Przemiany osobowości w społeczeństwie socjalistycznym*. Warszawa 1977 s. 177 n.

tyczą bardziej wartości indywidualnych niż społecznych. „Grupa parafialna” częściej akcentuje satysfakcję z pracy; praca jest dla niej stylem życia, źródłem aktywności i zadowolenia. Młodzież z „grupy hotelowej” bardziej widzi w pracy zdobycie kariery materialnej. W zakresie społecznych aspektów pracy, mimo niskich wskaźników, młodzież parafialna częściej niż hotelowa podkreśla użyteczność społeczną i możliwość nawiązywania kontaktów społecznych przez pracę.

Ogólnie można stwierdzić, że badana młodzież nie przywiązuje większego znaczenia do pracy jako pewnej wartości społecznej. Znacznie bardziej zainteresowana jest samą pracą i jej rezultatami.

Przejdźmy z kolei do omówienia pracy jako wartości i normy. W pierwszym przypadku pracę rozumie się jako wartość autoteliczną służącą bezpośredniemu zaspokojeniu specyficznej potrzeby działalności twórczej lub produkcyjnej (wartość sama w sobie). W drugim przypadku chodzi o wartość instrumentalną, służącą zaspokojeniu innych potrzeb (środek do osiągnięcia innych wartości)¹⁵.

Chcąc dowiedzieć się, czy praca dla badanej młodzieży stanowi pewną wartość — niezależnie od tego, że dostarcza środków do życia i rozwoju — w ankiecie zapytano ją, czy kontynuowałyby dotychczasową pracę w przypadku posiadania idealnych warunków materialnych.

Tab. 10. Kontynuowanie pracy przez młodzież pracującą w przypadku posiadania idealnych warunków materialnych

Stosunek do pracy w przypadku idealnych warunków materialnych	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
Kontynuowanie pracy	71	39,0	109	59,9	180	49,4
zmiana pracy na lepszą	90	49,5	62	34,1	152	41,8
zwolnienie z pracy	20	11,0	9	4,9	29	8,0
brak odpowiedzi	1	0,5	2	1,1	3	0,8
Ogółem	182	100,0	182	100,0	394	100,0

Około 50% młodzieży, mimo idealnych warunków materialnych, kontynuowałyby pracę; nieco mniej (41,8%) młodzieży zamieniłoby ją na lepszą, a 8% młodzieży zwolniłoby się z pracy. Porównując otrzymane wskaźniki w odniesieniu do badanych grup młodzieży zauważa się, że

¹⁵ J. Koralewicz-Zębik badając systemy wartości różnych grup społeczno-zawodowych, jako jedno z podstawowych kryteriów rozróżnienia wartości stosuje podział na wartości autoteliczne i instrumentalne (*System wartości a struktura społeczna*. Wrocław 1974 s. 43).

młodzież parafialna w większym stopniu niż młodzież hotelowa kontynuowałyby swoją pracę. Natomiast „grupa hotelowa” w większym stopniu zamieniałaby ją na lepszą lub zwolniłaby się z pracy.

Powyższy problem znalazł uzupełnienie w pytaniu o motywacje przemawiające za kontynuowaniem pracy w przypadku braku przymusu ekonomicznego. Z katalogu motywów respondenci mieli wybrać trzy i podkreślić najważniejszy z nich. Wybór najważniejszego motywu ukazuje tab. 11.

Tab. 11. Motywy kontynuowania pracy przez młodzież pracującą w przypadku idealnych warunków materialnych

Motywy wybrane jako pierwsze spośród trzech możliwych	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
praca jest źródłem aktywności i zadowolenia	52	28,6	42	23,1	94	25,8
praca daje poczucie użyteczności dla społeczeństwa	28	15,4	33	18,1	61	16,8
praca jako pomoc rodzinie	27	14,8	58	31,9	85	23,4
praca jako źródło pomocy biednym	9	4,9	14	7,7	23	6,3
praca zabezpiecza jeszcze lepsze warunki materialne	66	36,3	33	18,1	99	27,2
brak odpowiedzi	—	—	2	1,1	2	0,5
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

Jak się okazało 27,2% badanych kontynuowanie pracy dokumentuje tym, że zabezpiecza ona jeszcze lepsze warunki materialne. Z kolei 25,8% kontynuowałyby pracę, ponieważ jest ona dla nich źródłem aktywności i zadowolenia. Na znacznie dalszym miejscu znalazł się motyw pomocy rodzinie przez pracę (23,4%). Jeszcze dalsze miejsca zajęły dwa inne motywy, mianowicie użyteczność pracy dla społeczeństwa (16,8%) i możliwość pomocy biednym (6,3%). Motywy lepszych warunków materialnych oraz aktywności i zadowolenia z pracy można połączyć w jeden i odpowiedzi traktować łącznie jako akcentowanie indywidualnego aspektu pracy; wskaźnik ich wynosi 53%. Podobnie motywy użyteczności dla społeczeństwa i pomocy biednym składają się na społeczne aspekty pracy; wskaźnik ich wynosi 23,1%. Pewną ambiwalencją odznacza się motyw pomocy rodzinie, który można interpretować w jednym bądź drugim

kierunku, w zależności od tego, co respondenci mieli na uwadze, podkreślając go jako główny. Biorąc pod uwagę uzyskane poprzednio informacje na temat ogólnych wartości związanych z pracą, należałoby je interpretować w kierunku podkreślenia indywidualnego aspektu pracy. W alternatywie — praca wartość czy norma — raczej to drugie wysuwa się na naczelną miejscę. W zakresie badanych grup młodzieży społeczne aspekty pracy bardziej podkreśla „grupa parafialna”, zaś materialne „grupa hotelowa”.

Tab. 12. Poglądy młodych pracowników na wartość pracy

Możliwość wyboru	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
dobra jest każda praca, jeśli tylko daje dobry zarobek	54	29,7	36	19,8	90	24,7
ważny jest zarobek, ale również ważna jest interesująca praca	69	37,9	72	39,6	141	38,8
najważniejsza jest praca zgodna z zainteresowaniami	36	19,8	34	18,7	70	19,2
dobra jest każda praca, która jest użyteczna dla społeczeństwa	12	6,6	35	19,2	47	12,9
nie mam zdania w tej sprawie	11	6,0	5	2,7	16	4,4
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

Ważniejsze od poprzednio omówionych problemów będzie zbadanie poglądów młodych pracowników na wartość pracy (tab. 12). Tab. 12 dość wyraźnie informuje, czym jest praca dla młodzieży — wartością czy normą. Z pewnością praca jest wartością instrumentalną dla młodzieży, która ceni sobie przede wszystkim zarobek z nią związany (24,7%). Elementy indywidualne w pracy występują wśród tych respondentów, którzy akcentują zarobek i interesującą pracę (38,8%). Poniekąd można by się ich dopatrywać także wśród tych, którzy podkreślają zgodność pracy z zainteresowaniami (19,2%). Tę ostatnią kategorię odpowiedzi można jednakże wiązać z następną, w której kładzie się nacisk na użyteczność pracy dla społeczeństwa (12,9%). Ogólnie można by stwierdzić, że praca jest wartością instrumentalną dla 24,7%, zaś wartością autoteliczną dla 32,1% badanych. Pomiedzy nimi znajdują się ambiwalentni, których ogółem jest 43,2%. Dodać trzeba, że praca znacznie częściej jest

wartością autoteliczną dla młodzieży z „grupy parafialnej” niż dla młodzieży z „grupy hotelowej”. Ta ostatnia bardziej akcentuje indywidualne korzyści płynące z pracy.

Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, że wśród badanej młodzieży istnieje pewna kategoria, która widzi w pracy wartości autoteliczne. Przejawia się to bądź w pewnej satysfakcji osobowej płynącej z pracy (rozwój zainteresowań, aktywności, zadowolenia), bądź w służbie społecznej przez pracę (wartość społeczna, pomoc biednym, tworzenie wspólnoty). Znacznie bardziej jednak upowszechnione jest wśród młodzieży akcentowanie rezultatów płynących z pracy, jak korzyści materialne, poprawa warunków itp. Ten drugi typ postaw bardziej występuje wśród młodzieży hotelowej, zaś pierwszy bardziej wśród młodzieży parafialnej.

Przypuszcza się, że poglądy na pracę jako wartość rzutują na wykonywane zajęcie. Inaczej wykonują zajęcie te osoby, które nie wiążą ich z doraźnymi korzyściami, a inaczej te, które szukają w pracy satysfakcji i możliwości niesienia pomocy innym. Tutaj problem ten zostanie rozważony ogólnie, zwracając tylko uwagę na zadowolenie z wykonywanego zajęcia oraz na osobiste zaangażowanie pracowników.

Tab. 13. Zadowolenie młodych pracowników z wykonywanego zajęcia

Zadowolenie z wykonywanego zajęcia	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
tak	24	13,2	55	30,2	79	21,7
raczej tak	85	46,7	72	39,6	157	43,1
raczej nie	30	16,5	31	17,0	61	16,8
nie	5	2,7	2	1,1	7	2,0
jest mi obojętne	30	16,5	8	4,4	38	10,4
trudno mi odpowiedzieć	8	4,4	14	7,7	22	6,0
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

Z tab. 13 wynika, że tylko 21,7% respondentów jest zdecydowanie zadowolonych z wykonywanego zajęcia. Do tego dochodzi 43,1% respondentów, którzy raczej są zadowoleni. Ogólnie bardziej lub mniej zadowolonych z wykonywanego zajęcia jest 64,8%. Mniejszość badanych nie jest lub raczej nie jest zadowolonych z wykonywanej pracy. Dla 10,4% jest to obojętne. Charakterystyczne jest, że „grupa parafialna” częściej zdradza zadowolenie z wykonywanego zajęcia niż „grupa hotelowa”.

Ważniejsze od postawy zadowolenia jest zaangażowanie w wykonywane zajęcia.

Większość badanej młodzieży nie zdradza zaangażowania w wykonywane zajęcie, deklarując wprost „nie przemęczać się pracą” (8,8%) bądź „ograniczać się do minimum” (45,9%). Ogółem ta kategoria młodzieży wynosi 54,7%. Znaczna część badanych zdradza postawę zaangażowania,

Tab. 14. Zaangażowanie młodych pracowników w wykonywane zajęcie

Zaangażowanie w wykonywane zajęcie:	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
nie przemęczać się pracą	24	13,3	6	3,3	30	8,8
wykonać to, co do mnie należy	84	46,2	83	45,6	157	45,9
pracować jak najlepiej	71	39,0	90	49,5	161	44,2
nie zależy mi na pracy	3	1,6	3	1,6	6	1,1
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

deklarując, że chciałaby swoją pracę wykonywać jak najlepiej (44,2%). Wśród tych ostatnich przeważa młodzież z „grupy parafialnej” (49,5%) nad młodzieżą z „grupy hotelowej” (39%).

Porównując omówione powyżej kategorie młodzieży zadowolonej z wykonywanego zajęcia i zaangażowanej w to zajęcie, zauważa się, że w tym drugim przypadku uzyskane odsetki są nieco niższe. Świadczy to, że nawet połowa badanej młodzieży nie posiada rzetelnego stosunku do wykonywanego zajęcia. Prawdopodobnie znajduje to wyjaśnienie w szerszym kontekście jej poglądów na pracę. Jeśli praca nie jest wartością życiową młodzieży, to również wykonywane zajęcie traktowane jest w sposób drugorzędny.

Na podstawie przeprowadzonych powyżej analiz można przyjąć, że praca dla badanej młodzieży jest bardziej wartością instrumentalną niż wartością autoteliczną. Znalazło to wyraz we wszystkich omówionych parametrach jej postaw wobec pracy. Zauważono jednak, że młodzież przynależna do „grupy parafialnej” odznacza się bardziej intensywnymi postawami wobec pracy aniżeli młodzież z „grupy hotelowej”. Prowadzi to do wniosku, że intensywność religijności, niezależnie od jej typu i charakteru, wywiera wpływ na nasilenie postaw wobec pracy. Wpływ ten zaznacza się nie tylko w poglądach na pracę, ale także w rzetelności wykonywanego zajęcia. Ogólnie można by przyjąć, że im bardziej pogłębiona jest religijność młodzieży, tym bardziej intensywnie jej postawy wobec pracy.

3. TYPY POSTAW WOBEC RELIGII A TYPY POSTAW WOBEC PRACY MŁODYCH PRACOWNIKÓW

Po ustaleniu wskaźników religijności i wskaźników postaw wobec pracy badanej młodzieży można obecnie przejść do sporządzenia typologii w zakresie obydwu sfer zjawisk oraz do zbadania zależności między typami postaw młodzieży ze względu na stosunek do religii i do pracy.

W aspekcie stosunku badanej młodzieży do religii szczegółowa analiza wskaźników religijności w jej trzech parametrach pozwoliła na ustalenie pięciu typów. Dwa z nich, mianowicie typ młodzieży niewierzącej i religijnie obojętnej, ustalono na podstawie globalnej autodeklaracji respondentów zawartej w ankiecie. Natomiast trzy pozostałe, mianowicie: typ tradycyjny, pogłębiony i wybiórczy ustalono na podstawie wszystkich zanalizowanych powyżej wskaźników. Do typu tradycyjnego zaliczono osoby, które deklarują się jako wierzące, akceptują wszystkie prawdy wiary i zasady moralne oraz biorą systematycznie lub niesystematycznie udział w praktykach religijnych. Do typu religijności pogłębionej zaliczono te osoby, które deklarują się jako głęboko wierzące, systematycznie praktykujące, zwłaszcza gdy chodzi o częsty udział w komunii św. oraz motywujące swoją wiarę osobistymi przemyśleniami. Nie znaczy to, że niektórzy respondenci przynależni do dwu ostatnich typów nie przyjmują krytycznego dystansu do Kościoła, jako nauki i nakazów, szczególnie gdy chodzi o dziedzinę etyki religijnej, jednakże z reguły akceptują wymagania Kościoła stawiane katolikom. Typ wybiórczy charakteryzuje się zachowaniem wiary religijnej oraz przestrzeganiem pewnych tradycji religijnych, jednakże główną jego cechą jest negowanie lub kwestionowanie podstawowych prawd wiary i zasad moralnych. Osoby przynależne do tego typu znajdują się na drodze odejścia od Kościoła, ale przy zachowaniu wiary w Boga.

Tab. 15 ukazuje zasięg procentowy omówionych powyżej postaw wobec religii. Najbardziej upowszechniony jest typ religijności tradycyjnej (33,5%), następnie typ religijności wybiórczej (23,4%), dalej typ religijności pogłębionej (21,4%), wreszcie typ religijnie obojętnej (13,2%) i niewierzących (8,5%). Uderzające jest to, że w badanych grupach występuje dość silna dynamika postaw wobec religii. Przejawia się ona w małym odsetku osób o religijności tradycyjnej i w znacznym odsetku osób o innych orientacjach w stosunku do religii; co więcej, dynamika ta ujawnia się w obydwu grupach — „hotelowej” i „parafialnej”. Jak dotychczas w publikacjach z socjologii religii w Polsce nie wykazano tak daleko idących różnicowań. Tłumaczy się to prawdopodobnie kategorią ludzi

Tab. 15. Typy postaw młodzieży pracującej wobec religii

Typy postaw wobec religii	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
tradycyjny	54	29,7	68	37,4	122	33,5
pogłębiony	21	11,5	57	31,3	78	21,4
wybiórczy	46	25,3	39	21,4	85	23,4
obojętny	30	16,5	18	9,9	48	13,2
niewierzący	31	17,0	—	—	31	8,5
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

młodych, a zwłaszcza młodzieży męskiej, która — jak wiadomo — bardziej niż kategoria ludzi dorosłych reaguje na współczesne przemiany kulturowo-społeczne.

Przejdźmy obecnie do ustalenia typologii postaw młodzieży wobec pracy, w zależności od jej poglądów na pracę oraz na wykonywane zajęcie. Na podstawie szczegółowych analiz wskaźników, uzyskanych poprzednio, można wyróżnić trzy typy postaw wobec pracy wśród badanej młodzieży: autoteliczną, instrumentalną i ambiwalentną.

Tab. 16. Typy postaw młodych pracowników wobec pracy

Typy postaw wobec pracy	Grupa hotelowa		Grupa parafialna		Razem	
	L	%	L	%	L	%
postawa autoteliczna	35	19,2	64	35,2	99	27,2
postawa instrumentalna	83	45,6	40	22,0	123	33,8
postawa ambiwalentna	4	35,2	78	42,8	142	39,0
Ogółem	182	100,0	182	100,0	364	100,0

Do typu o postawie autotelicznej zaszeregowano te osoby, dla których praca stanowi pewną wartość w znaczeniu, że akcentowano satysfakcję związaną z nią oraz służbę dla społeczeństwa, a ponadto deklarowały rzetelny stosunek do wykonywanego zajęcia. Wśród badanych osób typ ten reprezentuje 27,2%. Na drugim krańcu znalazły się te osoby, które pracę traktują instrumentalnie wiążąc z nią przede wszystkim osobiste korzyści. W wykonywaniu zaś zajęcia ograniczają się do minimum. Osoby te zaliczono do typu o postawie instrumentalnej wobec pracy. Zasięg ich jest nieco większy niż w poprzednim przypadku; wynosi 33,8%. Pomiedzy tymi dwiema skrajnymi grupami znalazły się te osoby, które w swoich postawach nakładają się na obydwa wymienione typy.

Znaczy to, że często deklarują one postawę autoteliczną, gdy chodzi o pogląd na pracę, a jednocześnie nie posiadają rzetelnego stosunku do wykonywanego zajęcia, część natomiast, mimo rzetelnego stosunku do wykonywanego zajęcia, w pracy szuka raczej indywidualnych korzyści. Grupa ta o postawie ambiwalentnej jest najliczniejsza i wynosi 39%.

Jak widać z uzyskanych wskaźników procentowych dla młodzieży z grupy parafialnej, praca jest częściej wartością autoteliczną aniżeli z „grupy hotelowej”. Jednakże młodzież parafialna zdradza większe niezdecydowanie, gdy chodzi o postawy wobec pracy. Młodzież hotelowa w dużej mierze reprezentuje postawy instrumentalne wobec pracy.

Po sporządzeniu typologii w zakresie obydwu badanych sfer zjawisk, można przejść obecnie do zbadania korelacji między typami postaw ze względu na stosunek do religii i do pracy.

Tab. 17. Typy postaw ze względu na stosunek do religii
a typy postaw wobec pracy

Typy postaw ze względu na stosunek do religii	Typy postaw wobec pracy						Razem	
	autote- liczna		instru- mentalna		ambi- walentna			
	L	%	L	%	Ł	%	L	%
tradycyjny	32	26,2	38	31,2	52	42,6	122	100,0
pogłębiony	32	41,0	17	21,8	29	37,2	78	100,0
wybiórczy	28	32,9	25	29,4	52	37,7	85	100,0
obojętny	3	6,3	22	45,8	23	47,9	48	100,0
niewierzący	4	12,9	21	67,7	6	19,4	31	100,0
Ogółem	99	27,2	123	33,8	142	39,4	364	100,0

Pomiędzy intensywnością postaw wobec religii a nasileniem postaw wobec pracy występuje bardzo silna zależność statystyczna. Można zatem przyjąć, że im bardziej świadoma i pogłębiona religijność, tym bardziej intensywne postawy wobec pracy. Jak widać z tab. 17, młodzież o religijności pogłębionej odznacza się najwyższym wskaźnikiem postawy autotelicznej wobec pracy (41%). Najniższe wskaźniki tej postawy reprezentuje młodzież religijnie obojętna (6,3%) i niewierząca (12,9%). Młodzież o religijności tradycyjnej i wybiórczej zajmuje pozycję pośrednią w ramach tej postawy (26,2% i 32,9%). Gdy chodzi o postawę instrumentalną, sytuacja przedstawia się odwrotnie, największe nasilenie wskaźników tej postawy występuje w kategorii młodzieży obojętnej (45,8%) i niewierzącej (67,7%). Najniższy jej wskaźnik uzyskała młodzież o religijności pogłębionej (21,8%), zaś miejsce pośrednie zajęła młodzież o religijności tradycyjnej (32,8%) i wybiórczej (29,4%). Ogólnie można

stwierdzić, że badaną młodzież najbardziej charakteryzują tutaj postawy skrajne. Postawa ambiwalentna odznacza się bardziej wyrównanymi wskaźnikami (średnio około 40%), z wyjątkiem młodzieży niewierzącej, która reprezentuje niski wskaźnik tej postawy (19,4%). Mimo zasygnalizowanych różnicowań wskaźnik postawy autotelicznej jest raczej niski wśród badanej młodzieży — 27,2%.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzone powyżej analizy dotyczące postaw wobec religii i postaw wobec pracy badanej młodzieży pozwoliły na ustalenie wskaźników w obydwu tych zakresach oraz na zbadanie interesujących nas zależności. Jak się okazało, badana młodzież odznacza się zróżnicowanym stosunkiem do religii, przy czym zróżnicowanie to bardziej ujawniło się wśród młodzieży zamieszkałej w hotelach robotniczych niż wśród młodzieży związanej ze środowiskiem parafialnym. Podobna sytuacja ujawniła się, gdy chodzi o stosunek młodzieży do pracy.

Na podstawie ustalonych wskaźników w zakresie obydwu badanych postaw można było zweryfikować wysunięte na wstępie hipotezy. Najbardziej interesujące wydaje się stwierdzenie, że na postawy wobec pracy wywierają wpływ nie tylko postawy badanych wobec religii, ale także charakter religijności we wszystkich podstawowych jej przejawach. Stwierdzenie to uzupełnia wysunięte przez W. Piwowskiego¹⁶ hipotezy w zakresie wpływu religii na pracę. Należy jednak podkreślić, że zawarte w niniejszym artykule wnioski nie mogą być uogólniane na inne środowiska bez dalszych badań w tym zakresie.

ATTITUDES TOWARDS RELIGION VERSUS ATTITUDES TOWARDS WORK AMONG YOUNG WORKERS

Summary

The article contains the analysis of the results of empirical studies made in 1976 among the young workers from a medium sized, industrial town. Two groups were selected: youths living in a lodging-house for workers (182 persons: 89 men and 93 women) and youths from the neighbourhood concentrating around the parishes (182 persons: 80 men and 102 women). The results of the analysis are the following: 1. The religiousness of youths from the parochial group is more intensive than the religiousness of the lodging-house group which can be

¹⁶ *Typ i charakter religijności* s. 8.

explained by the character of the two environments. 2. The youths belonging to the parochial group display more intensive attitudes towards work than the lodging-house group which can be explained by the influence of religion on work. 3. The types of attitudes towards religion and the character of religiousness are connected with the intensity of the attitudes towards work. That means that the more conscious and deeply religious the youth is, the more intensive their attitudes towards work. In other words, not only religiousness in general but also the "quality" of that religiousness favourably affect attitudes towards work.